

Маријан Миљић, Илир Чапуни, МЕДОВА 1916-2008.
У СПОМЕН ПОТОПЉЕНИМ ЦРНОГОРСКИМ ДОБРОВОЉЦИМА,
Центар за исељенике Црне Горе, Подгорица 2008.

Књига *Медова 1916-2008* у издању Центра за исељенике Црне Горе, под уредништвом проф. др Милана Вукчевића, замишљена је као спомен-публикација уз деведесетогодишњицу овог догађаја, али је она, оним што нуди, увелико превазишла ту идеју и концепт. Она има неколико хвале вриједних карактеристика због чега треба честитати ауторима Маријану Миљићу и Илиру Чапунију, као и издавачу.

Прво, књига је складан спој ауторског дјела и приређивачког рада. То често није лако методолошки поставити, али књигу чини богатијом и обухватније се приказује тема, тј догађај.

Друго, она чини сублимацију досадашњег истраживања и приказивања медовске трагедије, уз избор историографски најприхватљивијих и најпровјеренијих чињеница. Ауторски текстови нијесу имали истраживачки карактер већ представљају заокружену и фактографски провјерену синтезу досадашњих знања о овом догађају.

Треће, као прилог је дат, што је веома прихватљиво и потребно за овакав тип рада, до сада најкомплетнији и најтачнији *списак* учесника медовског догађаја, колеге Илије Петровића, објављен 2007. год. Затим,

прилог библиографији о медовској катастрофи, како су га назвали аутори-приређивачи, који садржи 124 библиографске јединице, настале у разним временима, на нашем и другим језицима, објављене у штампи, часописима или као посебне публикације. Међу њима су и први спискови добровољаца потопљених код Сан Ђовани ди Медуа, као што је онај објављен у Зетском гласнику из 1937 (бр.29), и Споменици коју је урадио Саво Вукмановић (1939). Међу прилозима су и пјесме Вучине Ђукића »Медовска трагедија« (1940) и Милутина Бојића »Плава гробница« (одломак), текстови из »Њујорк Тајмса« о медовској несрећи, исјечци из друге штампе итд.

Четврто, садржи изузетно богат фото-материјал, до кога није било лако доћи, и који има велику документациону и историјску вриједност. Међу њима су фотографије брода *Бриндизи* (саграђеног 1895) из 1907. године, слика брода са техничким карактеристикама преузета из италијанске литературе, из књиге рађене поводом јубилеја бродоградилшта у Ливорну, фотографије остатака брода снимљене под водом, сателитски снимак Медовског залива са позицијом олупине и др.

Пето, стил приповједања код оба аутора је лијеп, метафоричан, дотјеран, понекад са правим узлетима.

Шесто, није пропуштено да се укаже на, иако је ово доминантно црногорска прича, јужнословенски и општесловенски карактер догађаја, јер је међу онима који су били на броду или онима на обали који су били очевици трагедије и помогли страдалницима, било и Руса, Чеха, Словака, наравно Срба, Хрвата итд.

Седмо, у историјском дјелу текста, догађај је стављен у општи контекст ратних збивања на црногорском и на другим ратиштима, доведен је у везу, и симболично и стварно, са Мојковачком битком која се одиграла истог дана, савезничким заврзламама, очајним положајем и понашањем црногорске команде и двора, без чега се узроци ове трагедије и свега око ње не би могли схватити.

Иначе, књига је структурирана у два дијела и тако тематски издјељена на дио историографског садржаја који је писао Маријан Миљић, а који обухвата историјски контекст и опис самог медовског бродолома, и дио назван »Трагање за црногорским *Титаником* – експедиција *Бриндизи 2007*«, чији је аутор Илир Чапуни а који углавном приказује проналазак и идентификацију олупине *Бриндизија*, уз мноштво занимљивих детаља, као што је прича о томе броду који су стално пратиле несреће.

На крају, књига има још један квалитет, она обухвата разне аспекте ове тематике и отвара простор за доживљавање и разматрање изложеног у више смјерова. Јер ово је прича и о црногорском исељеништву као великој теми, и о црногорском добровољству као посебном феномену, и

о судбини Црне Горе с краја 1915. и почетком 1916. године, о савезничким односима, перцепцији црногорских ратних напора у западној штампи итд. На крају крајева ово је прича о модерној Црној Гори и њеном односу према својој прошлости и традицијама, самој себи.

Крајем XIX и почетком XX вијека дошло је до масовног исељавања Црногораца у Америку. Ишло се у групама или појединачно. Тадашње аустроугарске власти су, из својих разлога, помагале овај одлазак Црногораца. Број исељеника, све од 1879. па надаље, из године у годину је растао. Према Књизи пасоша Књажевине Црне Горе само у другој половини 1903. године у Америку је отишло 620 Црногораца. »Слободна мисао« из Никшића билежи да је 1907 у Америци било око 17000 Црногораца. Администрација није више могла да контролише одлазак нити да води статистику о броју исељеника, па су ове цифре непоуздане. Из једног извјештаја барона Куна, аустроугарског посланика на Цетињу, из јануара 1905. излази да је, до тада, број исељених Црногораца у Америци достигао 15000.

За путовање у Америку »вапорима«, како се говорило, које је трајало и до мјесец дана, биле су потребне приличне паре. Многи су продавали имовину или позајмљивали новац. На услузи заинтересованима биле су агенције којих је било на Цетињу, у Подгорици, Никшићу, Бару. Путовало се често из Трста али најчешће од Котора до Њујорка, бродовима енглеског паробродског друштва »Gunard Line«. У Америци су се црногорци најчешће запошљавали у рудницима или су радили друге тешке послове као неквалификована радна снага.

Да би у новој земљи сачували своја национална обиљежја, језик, вјеру, обичаје, стварали су своје насеобине – колоније и формирали иселјеничке клубове и друштва. У Сан-Франциску је 1880. формирано српско-црногорско добротворно друштво које је 1918. промијенило назив у Прво југословенско иселјеничко друштво. Када су крајем XIX и почетком XX вијека први црногорски досељеници стигли у рударски Хезлетон, у Пенсилванији, мјесто је имало око 50000 становника. Убрзо су у граду формирали своју колонију са око 2000 Црногораца и готово сви су били рудари. Неколико година касније основали су своје удружење.

Правила и друга документа ових првих иселјеничких организација показују колико су ти вриједни и храбри људи, не знајући енглески језик, крећући се заједно и помажући једни друге настојали да свој мукотрпни живот у рудницима у Бјуту, Хезлетону, Цексону, на Аљасци учине колико-толико лакшим. При друштвима су отворане школе, читаонице, цркве и црквени домови, штампарије, листови. Зато су остали духовно повезани са својим народом и матичном земљом, одговарајући на све њихове позиве и потребе. Помагали су несебично своје у отац-

бини. Треба само погледати црногорску штампу онога времена па видјети колико се често спомиње како су нека црква или школа, пут, мост, изграђени или обновљени уз помоћ средстава које су сакупили иселјеници.

Наравно, највиши и најчистији израз патриотизма је спремност да се за домовину бори и гине у рату, када је угрожен њен опстанак. То добровољство у рату се као феномен и конкретно исказало и у балканским ратовима. Постоји обиман зборник радова и читава студија о добровољству у Првом и Другом балканском рату. Тада су Црногорци из Америке заслужили од краља Николе и добро познату пјесму »Коло Црногорских Американаца« из 1913. године.

Иначе, традиција добровољства у Црној Гори је веома дуга, јер су овдје први одреди стајаће војске формирано касно, тек крајем XIX вијека. Борба за национално ослобођење и међународно признање практично је изнесена на том концепту.

Зато Црногорци ма гдје да су живјели нијесу морали имати посебног позива ни друге заклетве до оне опет исказане у једној пјесми о догађајима из тог времена: »Црна Гора – небески свод«.

Доц. др Саша Кнежевић